

KARTIRANJE IN VZPOSTAVLJANJE PROSTOROV V DERMIJU/DRIMADESU V JUŽNI ALBANIJI

NATAŠA GREGORIČ BON

Prispevek obravnava koncept prostora oz. prostorov in proces njihovega vzpostavljanja v Dermiju/Drimadesu v južni Albaniji. Z vsebino kratkih biografij štirih pripovedovalcev in njihovih zgodb ponazarja, kako pripovedovalci v spominjanju na selitve in potovanja v različne kraje, nenehno kartirajo poti. Te razmejujejo, zamejujejo in po-ustvarjajo prostore, znotraj katerih pripovedovalci opredeljujejo svojo pripadnost.

Ključne besede: prostori, prostorjenje, kartiranje, razmejevanje, pripadnost, južna Albanija.

The paper discusses the concept of space or spaces and the process of their construction and reconstruction in Dhermi/Drimades, Southern Albania. Short biographies of four story-tellers and their stories are introduced. The analysis of their contents illustrates how the story-tellers in remembering the movements and travelling of their ancestors continuously map the trajectories. These trajectories construct, deconstruct and reconstruct the boundaries that define the spaces within which the story-tellers constitute their belonging.

Key words: spaces, spatialization, mapping, constructing boundaries, Southern Albania.

UVOD

Naš značaj je kot naš kraj. Divji kot gore in mil kot morje.¹

[Dimitris, iz terenskih zapiskov]

V prvih mesecih mojega bivanja v vasi Dermi (uradno albansko ime) ali Drimades (lokalno grško ime) v južni Albaniji² so s podobnimi besedami kakor Dimitris tudi mnogi drugi prebivalci vasi opisovali svoj značaj in ga povezovali z rojstnim krajem. To dvoumno opredeljevanje, pravzaprav kartiranje značaja prebivalcev Dermija/Drimadesa in njihove vasi, je ključno za razumevanje procesov vzpostavljanja prostora, zato ga bom v nadaljevanju podrobneje razčlenila.

---

¹ *To haraktiri mas einai san to topos mas. Agbrios san ta vuna kai elaphros san i thalasa.*

² Med decembrom 2004 in decembrom 2005 sem v vasi Dermi/Drimades v občini Himara, južna Albanija, opravljala antropološko terensko raziskavo. Raziskava je bila del doktorskega študija v okviru projekta za usposabljanje mladih raziskovalcev na Agenciji za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. Za finančno pomoč se ARRS iskreno zahvaljujem. Zahvala velja tudi Inštitutu za antropološke in prostorske študije ZRC SAZU, ki mi je omogočil, da sem uresničila raziskavo. Raziskava in doktorska disertacija, kakor tudi ta prispevek, ne bi bili mogoči brez naklonjenosti ljudi iz Dermija/Drimadesa, za kar sem jim globoko hvaležna.

Prostor opredelujem v skladu z de Certeaujevimi pogledi. Prostor pojmuje kot dinamičen, premakljiv in nenehno vzpostavljajoč se, podobno kakor so o tem pisali nekateri pred njim [Lefebvre 1974; Tuan 1977; Foucault 1980], ki so bili v humanistiki in družboslovju nosilci epistemološkega obrata v zahodnoevropskih študijah prostora. Prostor (*espace*) je sestavljen iz križanj gibljivih elementov. Je skupek gibanj, ki se vzpostavljajo in razvijajo v njem. *Prostor je kot izgovorjena beseda, ki je v trenutku, ko je ujeta v dvoumja dejanskosti, preoblikovana v termin, ki je odvisen od različnih trenutnih dogovorov (ali od časa) in spremenjen glede na zaporedne kontekste* [Certeau 1984: 117]. V nasprotju s premakljivim prostorom pa je kraj (*lieu*) stabilen in temelji na redu različnih konfiguriranih položajev.

Kratke biografije štirih pripovedovalcev nam rišejo njihove selitvene poti v različne kraje v Albaniji in Grčiji in vrnitve ali nenehna vračanja v rodno vas Dermi/Drimades. Biografije se nadaljujejo z njihovimi spomini na poti prednikov, ki vodijo prek morja ali gora. V vsebini prispevka trdim, da pripovedovalci skozi svoje zgodbe o gorah in morju kartirajo poti prednikov, po-ustvarjajo vaški prostor in opredeljujejo svojo pripadnost.

Izsledki članka temeljijo na klasični antropološki metodi opazovanja z udeležbo med dvanajstmesečno terensko raziskavo. Metoda opazovanja z udeležbo je dopolnjena s podatki štetij prebivalstva, poglobljenimi intervjuji, pogovori in z življenjskimi zgodbami nekaterih prebivalcev vasi.

DERMI/DRIMADES

Dermi/Drimades je ena izmed sedmih vasi občine Himara v južni Albaniji. Vas leži 42 km južno od Vlore, glavnega mesta prefekture³ z istim imenom, in 60 km severno od albansko-grške meje na skrajnem jugu Albanije. Medtem ko se na jugozahodni strani vasi razteza obrežje Jonskega morja, se na severovzhodni strani razprostirajo gorovje Acroceraunia (*Malet e Vetëtimë*).⁴

Že samo dvojno ime Dermi/Drimades razkrije prva dvoumja, ki prepletajo vaški prostor. Uradno, albansko ime Dermi je pogosto zaslediti v vsakdanjih pogovorih priseljencev in sezonskih delavcev, ki so se v času komunizma (1945–1990) in še zlasti po njegovem padcu (po letu 1990) priselili v vas. Lokalno, grško ime Drimades pa je pogosto slišati v vsakdanjih pogovorih prebivalcev, ki glede na lastne opredelitve izvirajo iz vasi in se deklarirajo kot *horiani* ali lokalci.

Podobno kot v Dermiju/Drimadesu tudi v sosednji vasi Palasa (kilometer severno) in v občinskem mestecu Himara (4 km južno) večina prebivalcev v vsakdanjem pogovoru

³ Politično in geografsko je Republika Albanija razdeljena na 12 teritorialnih ali administrativnih enot oz. prefektur (*Prefekturë*) [Albanian Association of Municipalities 2001: 5, 17].

⁴ Besede in besedne zveze v albanskem jeziku so zapisane *poševno*, besede in besedne zveze v lokalnem grškem dialektu pa *poševno in podčrtano*.

uporablja lokalno grško narečje in občasno tudi albansko južno narečje (*tosk*). Slednje je v rabi ob navzočnosti govorcev albanskega jezika, ki lokalnega govora ne razumejo. Prebivalci drugih vasi občine Himara (Ilias, Vuno, Qeparo, Pilur in Kudhes) pa večinoma govorijo južno albansko narečje.

Posamezniki, ki izvirajo iz Dermija/Drimadesa, se podobno kot prebivalci šestih vasi in občinskega mesteca Himara opredeljujejo kot *hristiani* oz. pripadniki krščanske ortodoksne cerkve. Priseljenci iz drugih krajev se deklarirajo kot ateisti in redkeje kot muslimani (*Muslimanë*).⁵ Po številnih pogovorih kaže, da je *soi* (potomstvena linija) ali *fis* (sorodstvo, pleme ali klan) temelj družbene organizacije v vasi. *Soi/fis* združujejo tiste posameznike po očetovi liniji, ki imajo skupnega prednika in enak priimek.

Po uradnem številu prebivalstva iz leta 2005 živi v Dermiju/Drimadesu 1791 ljudi. Med njimi jih je skoraj več kot polovica v emigraciji v Grčiji in deloma drugod (večinoma v Italiji in ZDA). Po razpadu komunizma in uvedbi parlamentarne demokracije leta 1990 so se v Albaniji zaradi splošne ekonomske krize in negotovega socialnega in političnega položaja številni prebivalci izselili v Grčijo, Italijo in druge države po Evropi in svetu.⁶ Izseljevanje je bilo še posebej očitno v t. i. conah manjšin⁷ v Sarandi, Gjirokastru, Delvini in naposled tudi v Himari. Kljub temu da prebivalci, ki izvirajo iz občine Himara, v skladu z manjšinjsko politiko Republike Albanije niso priznani kot del grške manjšine, jih kot take priznava zunanja politika Grčije [gl. Kondis in Manda 1994: 20–21]. Tako v skladu s slednjo prebivalci, ki izvirajo iz Himare, enako kot prebivalci krajev, kjer živi obojestransko priznana grška manjšina, posedujejo t. i. Posebne izkaznice za tujce helenskega izvora.⁸ Izkaznice jim omogočajo relativno enostaven, »prost« prestop albansko-grške meje, medtem ko morajo drugi prebivalci Albanije zaprositi za vizo, kar je običajno dolgotrajen, finančno obremenjujoč in dostikrat neuspešen postopek.

⁵ V Albaniji je 70% muslimanov, 20% pripadnikov krščanske ortodoksne cerkve, 10% pripadnikov rimskokatoliške cerkve. Navedeni odstotki so bili ugotovljeni leta 1989, zato so danes zgolj okvirni [CIA Factbook]. Leta 1967 je totalitarni vodja Enver Hoxha Albanijo razglasil za ateistično državo. S tem je strogo prepovedal kakršne koli religiozne prakse in hkrati zaprl ali porušil mošeje in cerkve.

⁶ Med letoma 1990 in 1993 se je približno 200–300 tisoč prebivalcev Republike Albanije izselilo v Italijo in Grčijo. Konec leta 2000 je živelo v tujini približno 800 tisoč Albancev [King in Vullnetari 2003: 5].

⁷ V obdobju komunizma je avtarkični vodja Enver Hoxha skladno s politiko »dehelenizacije« in asimilacije grške manjšine v Albaniji (uradno priznane leta 1922) politično in geografsko omejil področja, kjer naj bi živela večina pripadnikov grške manjšine. Tako je leta 1945 razglasil 99 »con manjšin« (*zona e minoritetë*), ki so vključevale kraje v provincah (danes prefekturah) Gjirokastra in Saranda. Vasi Palasa in Dermi/Drimades in kraj Himara (prebivalci teh naselij so bili od leta 1922 uradno priznani kot del grške manjšine) so bili izključeni iz omenjenih con [Kondis in Manda 1994: 16, 21].

⁸ Tsitselikis v razpravi o državljanstvu v Grčiji pojasnjuje, da so bili posamezniki »grškega izvora« iz Albanije, Turčije, Egipta ali drugih držav že pred letom 1990 upravičeni do Posebnih izkaznic za tujce helenskega izvora. Leta 1983 pa so bili v skladu z ministrsko odločitvijo 106841/1983 do teh izkaznic upravičeni tudi politični begunci »grškega izvora«, ki so bili rezidenti in državljani vzhodne Evrope [Tsitselikis 2003: 7].

Iz štetja prebivalstva, ki sem ga opravila v stotih gospodinjstvih v vasi, je razvidno, da so bile poroke med letoma 1900 in 1945 večinoma endogamne – znotraj vasi ali znotraj občine Himara. V času komunizma je število endogamnih porok v vasi ali občini deloma upadlo. V skladu s Hoxhevim načrtom »asimilacije« grško govorečih prebivalcev z albansko govorečimi so se številni današnji prebivalci Dermija/Drimadesa preselili v druge kraje Albanije⁹ (npr. v Tirano, Vloro, Elbasan, Berat, Permet, Sarando idr.). Danes, v pokomunističnem času in ob tekočih postopkih denacionalizacije in privatizacije zemljišč, pa število porok med domačini Dermija/Drimadesa, znova narašča.

Postopek dekolektivizacije in privatizacije poteka v skladu z Zakonom o zemlji (Zakon o zemlji 7501, 19 julij 1991). Zakon opredeljuje dekolektivizacijo zemljišč, ki so bila v obdobju komunizma v lasti kmetijskih zadrug. Slednja naj bi bila dana v last tistim posameznikom, ki so bili v zadnjem desetletju pred razpadom komunističnega sistema člani kmetijske zadruge.¹⁰ Na nekaterih področjih Albanije (predvsem v nekaterih krajih prefekture Mirdita na severu Albanije ter v občinah Saranda in Himara na jugu) je Zakon o zemlji sprožil številne polemike [de Waal 1996: 169–192]. Na podlagi odločitve Zemljiških komisij v občini Himara in Saranda [Bollano 2006: 217–241] je bila leta 2005 uresničitev Zakona o zemlji 7501 na omenjenih področjih zavržena. Namesto tega člani občinskih Zemljiških komisij in večina lokalnega prebivalstva v Himari zahteva vrnitev zemljišč posameznikom, katerih stari starši so bili pred kolektivizacijo zemljišč njihovi lastniki [prav tam]. To pa povzroča nadaljnje spore tako med vaščani kakor tudi na občinski in navsezadnje na državni ravni.

⁹ V času komunizma so bile selitve zunaj državnih meja strogo prepovedane, medtem ko bile selitve in gibanja v državnih mejah, torej med posamičnimi kraji, omejene in nadzorovane. Ena izmed strategij Enverja Hoxhe je temeljila na »prisilnem« zadrževanju prebivalcev v ruralnih področjih Albanije. Tako so morali prebivalci teh krajev v primerih selitve iz vasi v mesto (npr. Berat, Tirana, Skader) zaprositi za posebne dovolilnice ali t. i. potne liste (*pashaportë*). Postopek se je imenoval *pashaportizim*, navadno je dopuščal selitve oz. premestitve iz ruralnih v urbane kraje, ki so bile mogoče le v primeru »delovnih akcij« (npr. graditev cest, železnic, mostov, hidroelektrarn, tovarn, ipd.), ki so pretežno vključevale mlajše generacije (od 18 do 22 let) in neporočene moške in ženske), javnih služb (npr. vojaki, policaji, šolski delavci, zdravniki, uradniki idr.) in navsezadnje izobrazbe (poklicne šole ali univerze). Navadno je bilo v večini ruralnih področij zelo težavno pridobiti dovolilnice za preselitev. V »conah manjšin« in v krajih z grško govorečimi prebivalci, ki niso bili priznani kot del manjšin, pa je bil v skladu s Hoxhevo strategijo »asimilacije« grško govorečega prebivalstva postopek pridobitve dovoljenj za selokacijo mnogo lažji kot drugače. Tako so se nekaj let po ustanovitvi kmetijske zadruge v Dermiju/Drimadesu (1957) številni mladi preselili v večja mesta. Napogosteje so se preselili zaradi poklicnega in univerzitetnega izobraževanja ali pa poroke s partnerjem, ki se je z dokončano poklicno ali univerzitetno izobrazbo zaposlil v katerem od večjih krajev ali mest v Albaniji. V uradnih štetjih prebivalstva so podatki o selitvah v Albaniji v obdobju komunizma žal izjemno pomankljivi. Te informacije temeljijo na številnih pogovorih s prebivalci Dermija/Drimadesa, Palase in Vlore in na konzultacijah z Julie Vullnetari, doktorantko na Oddelku za migracijske študije na Univerzi v Sussexu. Vullnetarijeva se že nekaj let ukvarja z migracijami znotraj in zunaj državnih meja Albanije v obdobju komunizma in po njem.

¹⁰ Velikost zemljišč, ki je bila dana v last nekdanjim članom kmetijskih zadrug, je odvisna od velikosti celotnega področja, kjer je prej delovala kmetijska zadruga, in s številom njenih članov.

Dandanes v vasi živijo pretežno starejši vaščani (rojeni pred letom 1950), saj večina mladih (rojeni po letu 1950), ki izvirajo iz vasi, živi v emigraciji v Grčiji. V zadnjih petih letih se je v vas priselilo mnogo mladih družin iz drugih delov Albanije. Te družine običajno opravljajo različna fizična dela za starejše prebivalce (npr. spomladansko okopavanje vrta, razna hišna opravila, pozimi pobiranje oljk). Poleti pa mnogi posamezniki priseljenih družin opravljajo delo za lokalne lastnike apartmajev, penzionov, restavracij in barov na vaškem obrežju. Tam se v poletnih mesecih zadržujejo emigranti, ki izvirajo iz vasi in tudi iz drugih krajev Albanije, in turisti iz Vlore, Tirane, deloma tudi s Kosova in izjemoma iz drugih evropskih držav (Italije, Francije, Slovenije in Velike Britanije).

Po mnenju zgodovinopiscev [npr. Hammond 1967; Leak 1967; Jacques 1995; Winifrieth 2002], nacionalnih in mednarodnih politikov je bilo področje današnjega Dermija/Drimadesa skupaj z večjim delom južne Albanije skozi stoletja del družbenega, kulturnega, geografskega, ekonomskega in političnega področja, imenovanega Epir (*Epirus*). V zadnji polovici obdobja otomanskih osvajanj (17.–18. stoletje) je bil Epir administrativna enota, razdeljena na milete. Ti so zaradi lažjega pravnega in administrativnega upravljanja (npr. pobiranje davkov) ter nadzora združevali različne kraje in ljudi. Z vidika upravne in administrativne politike je bilo glavno merilo združevanja krajev in ljudi njihova religiozna pripadnost, ni pa upoštevalo jezika ali njihove lastne samoopredelitve [Green 2005: 147]. Leta 1913, ko so svetovne velesile v Londonu (Velika Britanija, Avstro-Ogrska, Prusija, Francija in Rusija) potrdile današnje meje Albanije, je bil Epir politično in geografsko razdeljen na dva dela – južno Albanijo in severni Epir v Grčiji. Tako je bila »cesta« ali *to dromo* (kakor pogosto pravijo domačini, kadar govorijo o državni meji med Albanijo in Grčijo), prek katere so ljudje nekoč potovali in trgovali, zaprta in zamejena ter v času komunizma zagrajena in neprehodna. Politične in ekonomske razmejitve ljudi in krajev, ki so nastajale skozi stoletja (v 18. stoletju so npr. temeljile na sistemu miletov, v 19. stoletju pa na sistemu nacionalnih držav), so skozi izkušnje in življenja posameznikov ustvarjale in rekonstruirale razločevanja in podobnosti med ljudmi in kraji v današnji južni Albaniji in severnemu Epiru v Grčiji.

KARTIRANJE, SPOMINJANJE IN REKONSTRUKCIJA PROSTOROV

Med svojim bivanjem v vasi sem imela priložnost prisluhniti zgodbam, katerih vsebine kartirajo poti in ustvarjajo vaše prostore. Med 15. in 17. stoletjem so zemljevide oblikovali itinerariji in potovanja [Certeau 1984: 120–121]. Danes z neslutnim razvojem informacijske tehnologije (zračni in satelitski posnetki, navigacijski pripomoček GPS) kartografom ni treba potovati prek krajev in pokrajin, saj jih je mogoče kartirati tudi brez »fizičnih« premikov. S tem sodobna kartografija, še posebej tista, ki se nanaša na politične in geografske zemljevide, izključuje gibanje ljudi in ustvarja predstavo, da struktura zemljevida izhaja le iz strukture materialnega sveta [Ingold 2000: 234]. Ingold govori o kartografski iluziji [prav tam] in meni da moderne topografske karte ustvarjajo navidezni

občutek fiksности in stabilnosti krajev in meja. Na ta način se sodobna kartografija oddaljuje od življenja posameznikov in njihovega bivanja (*dwelling*)¹¹ [prav tam].

Kartografiji, ki ima določeno strukturo in izključuje gibanje, je nasproten pojem kartiranje. Ponazorjeno je s popotnikom ali pripovedovalcem zgodb, ki ne oblikuje zemljevida in ga tudi ne uporablja, temveč *preprosto, kartira* [Ingold 2000: 231]. Bistvo kartiranja je proces, ki ni nikoli zaključen. V tem pogledu je pripovedovanje zgodb nedokončan proces, ki pelje prek krajev, jih razlikuje in hkrati povezuje ter s tem ustvarja prostore. De Certeau [1984: 115] meni, da so zgodbe pravzaprav prostorske poti: *Vsaka zgodba je zgodba potovanja – prostorska praksa*. Zgodbe opisujejo prostorske indikacije (*Tam čez je Grčija. Od tu lahko vidiva Krf in Othonas*), imena krajev (*Jaliskari, kar pomeni pristanišče... Pogosto so šle mimo Sv. Pantaleona*), časovna določila (*ko je država zaprla cesto; bila je velika lakota v obdobju med obema vojnama in tudi v času II. svetovne vojne...*), spominjanja (*...nekoč je bilo to pristanišče...; ...moja mama je pogosto šla tja čez, v kraje za gorami...*). S takšnimi opisi zgodbe ustvarjajo *geografije delovanj* [Certeau 1984: 116], ki organizirajo prostor in ga nenehno preoblikujejo v kraje in kraje nazaj v prostore [Certeau 1984: 118]. Ker se v procesih takšnih preoblikovanj prostor vedno znova po-ustvarja in ni nikoli enak preteklemu, lahko ob tem govorimo o prostorih ali prostorjenju.¹²

V grškem jeziku in lokalnem grškem dialektu Dermija/Drimadesa beseda *istoria* pomeni tako zgodbo kot tudi zgodovino. Številne *istories* (mn.) o morju, obrežju in vasi govorijo o preteklosti in spominjanju ljudi. Spominjanja razkrivajo nekaj, kar je že davno minilo, in tako bi lahko rekli, da spomini razkrivajo *navzočnost različnih odsotnosti* [Certeau 1984: 108]. Spominjanje je proces, prek katerega so spomini generirani skupaj s potmi, ki jih ljudje puščajo v času svojih življenj [Ingold 2000: 148]. Vendar teh poti ne tlakujejo izključno ljudje, temveč tudi družbeno-politični in zgodovinski konteksti.

Vsebina prispevka je deloma že odstrla družbeno-politični in zgodovinski kontekst, v nadaljevanju pa bodo predstavljene poti, kakor jih tlakujejo spominjanja in biografije pripovedovalcev.

ZGODBE O MORJU

V enem zgodnjih januarskih večerov sva s Frosino, rojeno leta 1934 v Dermiju/Drimadesu, stali na terasi njene hiše in opazovali Jonsko morje in otoka Krf in Othonas v daljavi. Kažoč na otoka je Frosina povedala sledeče:

¹¹ V definiciji koncepta bivanja se Ingold opre na etimologijo besede, opredeljeno po Heideggru [Ingold 2000: 185]. Graditi, v nemščini *bauen*, izvira iz stare angleške in nemške plemiške besede *buan*, ki pomeni bivati. Bivanje vključuje življenje v svetu, in jaz bivam, ti bivaš pomeni enako kot jaz sem, ti si [prav tam]. Pomen bivanja združuje obdelovanje in graditev »sveta« in se po tem loči od modernega koncepta življenja »v svetu«, ki je že zgrajen. Bivanje pomeni, da oblike, ki jih človek gradi, bodisi imaginarno ali dejansko, izhajajo iz njegove vključitve in delovanja v okolici [Ingold 2000: 286].

¹² Več o konceptu prostorjenja Muršič 2006.

Tam čez (eki pera) je Grčija. Od tu (apo edo) lahko vidiva Krf in Othonas. Moj stric je nekoč pogosto jadral tja (eki). Imel je svojo jadrnico. Othonas ni velik otok in ima le nekaj hiš. Stric je trgoval s Krfom in Italijo. Prodajal je valanidi,¹³ iz katerega so Grki izdelovali umetno usnje in ga uporabljali za torbe in jakne. Poleg valanidija so ljudje [op. prebivalci Dermija/Drimadesa] trgovali tudi s kitrom. Kitro je poseben citrus, ki je danes že izumrl. Stric je prodajal tudi oljčno olje. Ker je bil trgovec, je imel tudi lokalno trgovino v vaškem centru, v Sv. Dimitriju (sto kendo, sto Agios Dimitris). A to je bilo pred časom Enverija (ton kero tou Enveri). Moj oče pa je bil ribič. Ribaril je z dinamitom, podobno kot slavni ribič Niko Dabo. Si že kdaj slišala za Nika Daba? Pisatelj Petro Marko, ki je iz kraja (apo ton topos), piše o Niku Dabu. Naslov knjige je Jama piratov (Shpella e Pirateve). Niko Dabo je bil pogumni ribič, ki je zaradi ribarjenja z dinamitom izgubil oko. Ljudje pravijo, da je v času Enverija, ko mu je Partija [op. Komunistična partija – N. G. B.] vzela zemljišče, Niko Dabo dejal: »Vzemite vse! Edino, kar mi pustite, je 100 metrov morja pri Avri-lu, kjer lovim ribe,« in pokazal proti morju, kjer je preživel večino svojega življenja. Niko Dabo je lovil vse svoje življenje...

Leta 1954 se je Frosina poročila s fantom iz vasi. Nekaj let po poroki sta z možem zaprosila za premostitev v Tirano, kjer se je njen mož izučil in zaposlil kot mehanik, Frosina pa je delala v eni izmed mestnih pekarn. Imata štiri otroke, hčeri in sinova, trije so poročeni. Eden od sinov z ženo, ki je rojena v Vlari, živi v Tirani. Drugi sin z ženo iz Tirane živi v Italiji. Obe hčeri živita v Grčiji. Ena je poročena s fantom iz Dermija/Drimadesa, druga je še samska. Leta 1990, takoj po razpadu komunizma, sta se Frosina in njen mož upokojila in vrnila v rodno vas. Takrat je bila vas skoraj prazna, saj se je večina vaščanov odselila v Grčijo. Skoraj vsako leto se tudi Frosina in mož odpravita na obisk k svojim hčeram v Grčijo, kjer preživita božične in novoletne praznike. Poleg tega pogosto obiščeta tudi sina in njegovo družino v Tirani, kjer skrbita za vnuke in vnukinje.

Naslednjo zgodbo o morju in obrežju je povedal Spiros, rojen leta 1938 v Dermiju/Drimadesu. Danes je vdovec in živi v Tirani. Leta 1958 je zaradi študija geodezije zaprosil za premostitev v Tirano. Po končanem študiju se je v Tirani zaposlil in se poročil z dekletom iz Dermija/Drimadesa. Za poroko sta se dogovorila njuna očeta. Spiros in njegova žena sta živela v Tirani vse do leta 1990, ko sta se z otroki, sinovoma in hčerjo, odselila v Atene v Grčiji. Leta 2001 sta se vrnila v Tirano, njuni že poročeni otroci pa so ostali v Atenah. Z denarjem, ki sta ga zaslužila in prihranila v Atenah, sta kupila hišo in odprla trgovino z drobnim blagom. Dve leti po vrnitvi v Tirano je Spirova žena umrla. Vsako poletje, od julija do avgusta, preživi Spiros v Dermiju/Drimadesu, kjer si skupaj z bratom deli hišo, ki sta jo podedovala po očetu. Vsaj enkrat na leto, ponavadi v zimskih mesecih, Spiros obišče svoje otroke in njihove družine v Atenah.

¹³ Valanidi ali velanidhia, storži drevesa vrste *Quercus aegilops*.

Vročega avgustovskega opoldneva sva sedela na terasi obrežne restavracije, ki ponuja razgled na prostrano morje, in Spiros me je vprašal: *Ali vidiš tiste skale tam (eki)?* [in pokazal na velike skale v daljavi, ki so povezovale obrežje in morje]. *Tiste velike skale, ki štrlijo iz morja? Tam, kjer stojijo senčniki in kjer je bar?*

Odgovorila sem pritrdilno in ga vprašala, kako se imenuje skala. Spiros je odgovoril:

Jaliskari,¹⁴ kar pomeni pristanišče. Nekoč (*totes*) je bilo to pristanišče, kjer je imel moj ded privezано svojo ladjo. Vendar so danes Albanci (i Alvani) vse pokvarili. Ti res nimajo okusa!

Muço, Papajani, Duni in Zhupa so bile nekatere izmed premožnih *soia* (mn.), ki so bile lastnice ladij. V *Drimadesu* ni bilo veliko ladij. Približno štiri ali pet. Ladje so bile lesene, odkupljene in pripeljane iz Grčije ali Italije. Zaradi pristanišča so bila v bližini brega skladišča. V njih so vaščani shranjevali *valanidi*, *kitro* in oljčno olje. Zaradi strme poti od obale v vas je bilo izjemno naporno pripeljati tovor. Morali so ga tovoriti bodisi z osli ali pa so ga nosili močni možje. Namesto asfalta je bila obrežna cesta tlakovana s kamenjem, ki so ga položile ženske iz vasi. Ponavadi so ženske pobirale kamenje za graditev poti in hiš. Ženske iz *Himare* so daleč naokoli poznane po svoji delovni naravi in žilavosti. Veliko so delale. Skrbele so za več-člansko družino, hišo, vrt, hodile so po vodo, ob potoku prale perilo, nabirale drva za kurjavo, kamenje za zidavo, itn. Tudi danes skrbijo praktično za vse. Le da so bolj počasne, saj so stare in utrujene. Ves čas delajo, medtem ko moški sedijo v senci vinske trte ali v kavarnici (*kafenio*), kjer igrajo karte in pijejo žganje (*raki*). Nekoč je bilo v vasi nekaj ribičev. Možje iz premožnih družin pa so trgovali zunaj (*ihan kani emborio okso*) (op. trgovali s kraji izven današnje Albanije-N.G.B.). Vedno smo imeli stike s kraji zunaj. Zato smo bolj civilizirani (civilizuar) kot Albanci. Naši očetje so videli veliko krajev v Grčiji, Italiji in drugje. V primerjavi z drugimi kraji na severu in vzhodu Albanije smo bili mi vedno premožnejši. Pozneje, v času sistema (*kerou sistema*), ko je država zaprla cesto (*otan o kratou eklise to dromo*), so nam prepovedali trgovanja in selitve ter vzeli zemljišča.

ZGODBE O GORAH

Poznega avgustovskega popoldneva sva z *Aspasio* sedeli na travnatem hribčku, kjer pogosto pase svojo kozo. *Aspasia*, rojena leta 1933 v *Dermiju/Drimadesu*, se je spominjala gora z naslednjimi besedami:

¹⁴ Grška beseda *Jaliskari* oz. *Gialiskari/Γιαλισκαρηί* je sestavljena iz dveh besed: *γιαλός/gialos* – obala in *σκαρηί/skari* – pristanišče.

Da, da, moja mama je pogosto šla tja čez (eki pera), v kraje za gorami (sta topia apo kato sta vuna). Najpogosteje je šla s sovaščankami in le redko sama. Veš, некоč (totes)... je bila revščina tu. Ženske so hodile tja gor (eki a pano) [s kazalcem pokaže proti goram]. Pogosto so šle mimo Sv. Pantaleona (Ag. Panteleimon)... Poznaš Sv. Pantaleon? Si že kdaj bila tam (eki)?

Odgovorila sem, da cerkvice Sv. Pantaleona še nisem obiskala, čeprav sem že slišala zanjo. Aspasia pa:

Oh, veš... Naše mame so hodile tja čez (eki pera). Nosile so dobrine, ki so jih zamenjale za pšenico, mleko, jogurt, sir in sezonsko zelenjavo. Sol, olive, oljčno olje, pomaranče, oblačila in številne druge dobrine, ki so jih dobile od zunaj, so si z vrvojo privezale na hrbet in jih natovorjene (zhalomenes) nosile prek gora, zadaj (apo piso). V dežju, mrazu in snegu... Vreme ni bilo pomembno, saj je bila takrat velika lakota. Še posebej v naših krajih, kjer ni dovolj rodovitne prsti, da bi uspevala pšenica. Takrat smo zato jedli koruzni kruh. Brez kvasa. Bil je zelo trd. Zato smo si pogosto želeli pšenični kruh in pšenico, ki smo jo dobili v krajih za gorami. Takrat so ženske na poti prek gora pele pesmi. Da bi jim bilo lažje. Številne pesmi so danes že pozabljene. Kaj vse so dale skozi (ti ihane traviksi). Naše mame so se pogosto vrnile brez dobrin, saj so jih na poti proti domu oropali. Bila je lakota povsod in ljudje iz krajev za gorami so kradli hrano... Kako grdi ljudje so bili to!

Aspasia je živela v vasi vse svoje življenje. V primerjavi s sovrstnicami se je poročila razmeroma pozno. Ko je imela 28 let, se je oče dogovoril za poroko z deset let starejšim vdovcem, ki je že imel štiri otroke iz prejšnjega zakona. Vdovec je bil iz Dermija/Drimadesa, tako kakor Aspasia. Po poroki je Aspasia rodila dva sinova. V času komunizma je skupaj z možem delala v kmetijski zadrugi v Dermiju/Drimadesu. Zdaj je vdova in živi sama, medtem ko sta sinova že poročena in z družinama živita v Atenah. Najstarejši sin se je poročil s sovaščanko, žena mlajšega sina pa je iz Himare.

Olgha, rojena 1944 v Dermiju/Drimadesu, se je v hiši svoje bolne mame, ki je počivala v postelji, spominjala:

Veš, kadarkoli pogledam mamo, ne morem verjeti, da še vedno živi. Po vsem tem, kar je pretrpela. Naša družina je bila izjemno revna. Ta hiša (afto to spiti), v kateri živimo, je bila zgrajena z njenimi rokami in trudom, leta 1954. Mama je zbrala večino materiala – kamenja, ki ga je nanosila z okoliških gora. Med gradnjo je bil naš oče zdoma, saj ga je leta 1947 partija poslala v Jugoslavijo. Takrat (totes) je pustil mamo samo s tremi otroci – jaz in dve sestri. Si predstavljaš, da je povsem sama skrbela za tasta in taščo (ta petherika tis) in tri hčere? Pozneje, leta 1960, se je oče vrnil iz Jugoslavije in mama je rodila še pet otrok, med katerimi je eden umrl nekaj

mesecev po porodu. Takrat je bila tu lakota. Zato je pogosto s sokrajankami šla prek gora, v kraje, kot so Vranisht in Trubaç v Labëriji. Tam (eki) je menjala olive, sol in včasih tudi oblačila za pšenico in drugo hrano. Še zdaj se spominjam, kako nam je pripovedovala zgodbe o ljudeh, ki so prosili za denar ali hrano. Med njimi so bili tudi roparji. Včasih so bile ženske na poti domov oropane. Res žalostno... Ja, bila je velika lakota v obdobju med obema vojnama in tudi v času II. svetovne vojne.

V primerjavi z Aspasijino živahno pripovedjo je bila Olghina zgodba o revščini njene družine opisana z žalostjo in grenkobo. Olgha se je poročila še kot najstnica. Bilo ji je 14 let, ko se je oče dogovoril za poroko s sovaščanom. Kmalu po poroki sta skupaj zaprosila za premostitev v Tirano. Tam je Olgha delala v tovarni s pohištvom, medtem ko je bil njen mož vodovodar. Ko je bila stara 35 let, ga je izgubila v prometni nesreči. Danes živi v Tirani, skupaj s sinom in njegovo družino. Zaradi bolne matere se pogosto (vsaj trikrat mesečno) vrača v vas.

OD KRAJEV DO PROSTOROV – GIBANJE IN POSTANEK

Če razmišljamo o prostoru kot tistem, ki dovoljuje gibanje, potem je kraj postanek. Vsak postanek med gibanjem pa omogoči lokaciji, da se preoblikuje v kraj [Tuan 1977: 6].

Iz vsebin zgodb, ki se nanašajo bodisi na morje ali na gore, je razvidno, da so spominjanja pripovedovalcev določena z njihovimi lokacijami. Tako npr. Frosina, ki stoji na terasi svoje hiše in opazuje morje, in Spiros, ki sedi na terasi obrežne restavracije, pripovedujeta zgodbi o morju. Aspasia, ki stoji na hribu, in Olgha, ki sedi v hiši svoje mame in opisuje gradnjo hiše iz kamenja, nanošenega z okoliških hribov, pa pripovedujeta zgodbi o gorah.

V zgodbah pripovedovalci opisujejo delovanja, gibanja in potovanja, npr. trgovanje, ribolov, tovorjenje, menjavo, jadrnanje in hojo. Prek njih postavljajo vezi med različnimi kraji in kartirajo poti. V tem pogledu zgodbe ponazarjajo niz poti, ki povezujejo Dermi/Drimades z različnimi kraji (Atene, Vranisht, Trubaç, Labërija), otokoma (Krf, Othonas) in državami (Grčija, Italija, Jugoslavija in Albanija). S takšnim povezovanjem ustvarjajo prostor, ki se razteza med *kraji prek morja* in *kraji za gorami*.

Zgodbe se »razprejo« v kraju ali lokaciji, kjer so pripovedovalci, ko govorijo. Njihovi spomini vodijo v prostore, ki nenehno prehajajo v kraje (postanke) in se ponovno vračajo v prostore (gibanja). Tako npr. Frosina začne svojo zgodbo v Grčiji, ki jo označi kot kraj *tam čez. Tam čez je Grčija*. Oznako *tam čez* opredeli z razločkom *od tu*, ki označuje vas Dermi/Drimades. *Od tu lahko vidiva Krf in Othonas*. V nadaljevanju zgodbe opisuje stričvo jadrnanje, ki s prehodom od kraja *od tu* (Dermija/Drimadesa) do kraja *tam čez* (Krf in Othonasa v Grčiji) zarisuje pot in ustvarja prostor. To opišejo stavki: *Tam čez je Grčija*.

Od tu lahko vidiva Krf in Othonas. Moj stric je nekoč jadral tja. V spominjanju na strica se zgodba iz prostora znova vrne v kraj oz. k otoku Othonas: *Othonas ni velik otok in ima le nekaj hiš.* Zatem iz kraja oz. z otoka Othonas ponovno preide v prostor, ki ga tokrat zarišuje trgovska pot med Dermijem/Drimadesom in Krfom ter Italijo. *Stric je trgoval s Krfom in Italijo.* V opisovanju niza delovanj, kot so jadranje, trgovanje, prodaja in ribarjenje, ki potekajo prek morja in opredeljujejo prostor, prostor postavi v čas pred komunizmom oz. *pred časom Enverija.* Frosinina spominjanja se postopoma prevesijo *v čas Enverija* oz. v čas komunizma (1945–1990) in kolektivizacije zemljiške lastnine. Takrat je Delavska stranka (*Partia e punës*) ali *partija* kolektivizirala in nacionalizirala zasebna zemljišča v Albaniji. Frosina ponazori odvzem zasebnih zemljišč z opisom ribiča in »lokalnega junaka« Nike Daba, ki s prošnjo za *100 metrov morja pri Avrilu* morski prostor opredeli kot kraj, kjer je njegova ožina za ribolov. *Vzemite vse! Edino kar mi pustite, je 100 metrov morja pri Avrilu, kjer lovim ribe.*

Spirova zgodba se začne v položaju, ki ga označi kot *tiste skale tam.* V opredelitvi položaju (*tiste velike skale, ki štrljo iz morja...*), njegovem poimenovanju (*Jaliskari*), razlagi imena (*kar pomeni pristanišče*) in navsezadnje v postavitvi v pretekli čas (*nekoč je bilo to pristanišče...*) Spiros konfigurira položaje, ki opredeljujejo kraj. Z naštevanjem premožnih *soia*, ki so v *Jaliskariju* imele zasidrane svoje ladje, nadaljuje z opredelitvijo kraja oz. vasi. *Mučo, Papajani, Duni in Zhupa so bile nekatere izmed premožnih soia (mn.), ki so bile lastnice ladij. V Drimadesu ni bilo veliko ladij. Približno štiri ali pet.* Nato v opisu ladij, ki so bile *odkupljene in pripeljane iz Grčije ali Italije*, poveže vaško pristanišče *Jaliskari* s kraji prek morja, torej z Grčijo in Italijo, in tako ustvari prostor. Zatem se Spiro spominja poti, ki vodi od obrežja v vas. *Zaradi strme poti od obale v vas, je bilo izjemno naporno pripeljati tovor.* Z različnimi dejavnostmi (tlakovanje poti, tovorjenje uvoženih dobrin) kakor tudi z omembo »dejanske« poti, ki povezuje obalo in vas, Spiros ponovno kartira vaški prostor. *Namesto asfalta je bila obrežna cesta tlakovana s kamenjem, ki so ga položile ženske iz vasi. Ponavadi so ženske pobirale kamenje za graditev poti in hiš.* Z opisi marljivih vaščank in njihovih različnih dejavnosti (skrb za družino, vrt, oskrba z vodo, pranje perila, nabiranje lesa za kurjavo in kamenja za zidavo ipd.) Spiros preide v kraj oz. gostilno. Tam vaški možje v nasprotju z njihovimi marljivimi in dejavnimi ženami sedijo, pijejo žganje in kartajo. Zadnji del zgodbe omenja ribiče (*Nekoč je bilo v vasi nekaj ribičev*) in trgovanje mož iz premožnih družin (*Možje iz premožnih družin pa so trgovali zunaj*) ter se tako vrne na obrežje in trgovanje s kraji prek morja, ki jih postavi »zunaj«. V razliki od krajev »zunaj«, torej prek morja, Spiros opredeli kraje »znotraj«, torej v vasi, in doda, da so zaradi stikov z Grčijo in Italijo, lokalni prebivalci *bolj civilizirani* od drugih prebivalcev Albanije. Z razmejevanjem med Dermijem/Drimadesom in drugimi kraji v Albaniji Spiros pojmuje »civilizacijo« kot družbeno in ekonomsko razvitost. Njegova zgodba torej nadaljuje z razmejevanjem in opredeli prebivalce Dermija/Drimadesa kot premožnejše od tistih na severu in vzhodu Albanije. Podobno kakor Frosinina zgodba se tudi Spirova sklene s časom komunizma oz. *v času sistema*, ko je država, torej Delavska stranka (*Partia*

e punës) Enverja Hoxhe strogo prepovedala prehod čez državno mejo. Kakršen koli poskus prestopa meje je bil strogo kaznovan. Cesta, po kateri so ljudje iz okoliških krajev stoletja prosto potovali in trgovali, se je leta 1913 s postavitvijo današnjih meja Republike Albanije zamejila, pozneje v času komunizma pa je postala neprehodna, tako po kopnem kot po morju. *Pozneje, v času sistema, ko je država zaprla cesto, so nam prepovedali trgovanja in selitve ter vzeli zemljišča.*

Aspasijina zgodba nas v spominjanjih na njeno mamo popelje v kraje *tja čez, v kraje za gorami*, kamor je mama hodila skupaj z vaškimi ženskami. Aspasia postavi vas v razliki od hribov in *krajev za njimi*. S hojo žensk od vasi prek gora v kraje za njimi Aspasijina zgodba med temi kraji riše pot in s tem ustvarja prostor. To ponazarja stavek: *Da, da, moja mama je pogosto šla tja čez, v kraje za gorami.* V nadaljevanju Aspasia omeni revščino, ki naj bi bila glavni razlog za potovanja prek hribov, in se iz opisa prostora znova vrne v kraj Sv. Pantaleon, ki je v gorah in poimenovan po cerkvi svetnika Pantaleona. *Veš, nekoč ... je bila revščina tu. Ženske so hodile tja gor. Pogosto so šle mimo Sv. Pantaleona.* Od Sv. Pantaleona zgodba riše pot naprej, do *tja čez*, to je v kraje za gore. V opisu dejavnosti, kakršni sta nošnja dobrin (*Nosile so dobrine...*) in njihova menjava za hrano (*...ki so jih zamenjale za pšenico, mleko, jogurt, sir in sezonsko zelenjavo...*), utrjuje poti, ki so vodile od vasi prek hribov do krajev za njimi. Niz poti in dejavnosti znova ustvarja prostor, ki se vrne nazaj v kraj, in sicer v vas. Podobno kot Frosinina in Spirova pripoved se tudi Aspasijina v zadnjem delu osredini na opis vasi oz. *naše kraje*, kjer zaradi nerodovitne zemlje pšenica ne uspeva tako kakor v krajih za gorami, kamor so vaške ženske zato hodile ponjo. *Še posebej v naših krajih, kjer ni dovolj rodovitne prsti, da bi uspevala pšenica... Zato smo si pogosto želeli pšenični kruh in pšenico, ki smo jo dobili v krajih za gorami.* V sklepu Aspasia negativno opredeli *kraje za gorami* in vanje postavi slabe ljudi, ki so pogosto ropali vaščanke na njihovi poti nazaj v vas. *Naše mame so se pogosto vrtnile brez dobrin, saj so jih na poti proti domu oropali. Bila je lakota povsod in ljudje iz krajev za gorami so kradli hrano... Kako grdi ljudje so bili to!*

Olgha pripoveduje svojo zgodbo v hiši svojih staršev, kjer sva bili med pogovorom. Z opisovanjem gradnje hiše, ki naj bila v večji meri zgrajena z delom in trudom njene matere (*Ta hiša... je bila zgrajena z njenimi rokami in trudom*) Olgha riše pot med hišo v vasi in okoliškimi gorami, kjer je mati pobirala kamenje za gradnjo. V povezovanju hiše njenih staršev z okoliškimi gorami Olgha vzpostavlja prostor. *Mama je zbrala večino materiala – kamenja, ki ga je nanosila iz okoliških gora.* V nadaljevanju omenja odsotnega očeta, ki ga je Delavska stranka v času komunizma poslala v Jugoslavijo. Skozi spominjanje na otroštvo, svojo družino in lakoto v vasi, nadalje opredeljuje prostor. *Med gradnjo je bil naš oče zdoma, saj ga je leta 1947 partija poslala v Jugoslavijo. Takrat je pustil mamo samo s tremi otroci... Takrat je bila tu lakota.* Podobno kot Aspasia tudi Olgha vidi v lakoti razlog, zaradi katerega so ženske hodile v kraje prek gora. Za razliko od Aspasia Olgha poimenuje kraja za gorami v pokrajini Labëriji za gorovjem. S poimenovanjem se zgodba znova vrne v kraje. *Takrat je bila tu lakota. Zato je pogosto s sokrajankami šla prek gora, v kraje kot so Vranisht in Trubaç v Labëriji. Tam je menjala...* Tako kakor Aspasia tudi Olgha opredeli

kraje za gorami z menjavo blaga, ki so jim ga pogosto odvzeli roparji na poti proti domu. V sklepu Olgha postavi zgodbo v čas, in sicer v leta med obema vojnama (1918–1939) in med II. svetovno vojno (1939–1945).

SKLEPNE MISLI

S pomočjo de Certeaujevega pojmovanja zgodb kot prostorskih praks sem v pričujočem članku razčlenila zgodbe štirih pripovedovalcev iz vasi Dermi/Drimades. Analiza je potrdila de Certeaujevo opredelitev zgodb kot »geografij delovanj«, ki organizirajo prostor, ga nenehno preoblikujejo v kraje oziroma postanke in slednje ponovno preoblikujejo nazaj v prostore oziroma gibanja. Zgodbe torej ne le ilustrirajo proces prostorskega preoblikovanja, pač pa pri tem preoblikovanju aktivno sodelujejo, saj nenehno prostorijo oz. ustvarjajo in poustvarjajo prostore, kraje, poti in meje.

V opisovanju jadranja, trgovanja in potovanja pripovedovalci zarisujejo poti, ki tkejo stičišča in razmejitev ter na ta način ustvarjajo prostore. V prostorih so morje in gore opredeljene kot mejnosti, ki razmejujejo ali razločujejo in hkrati omejujejo ali povezujejo vas z drugimi kraji v Grčiji, Italiji in Albaniji.

Razmejevanja in zamejevanja so postavljena s prostorskimi oznakami *zunaj/znotraj* ter *zadaj/spredaj*. Tako npr. oznaka *zunaj* označuje čezmorske kraje v Grčiji ali Italiji, s čimer pripovedovalci postavljajo razlike med vasjo, kot krajem *znotraj*, in kraji prek morja, kot kraji *zunaj*. Oznaki govorita o morju kot mejnem prostoru, saj razmejujeta med tistim, kar je *zunaj* vasi, in tistim, kar je *znotraj* nje. Podobno velja za oznako *za gorami*, ki označuje kraje za Gorovjem strele oziroma kraje *zadaj*, vas pa opredeljuje kot kraj *spredaj*. Na ta način pripovedovalci s prostorsko oznako *za gorami* določajo gore kot mejne.

Gibanje, kot sta jadranje in hoja, in ekonomska dejavnost, kakršni sta trgovanje in menjava dobrin, tkejo stike med vasjo in kraji prek morja in gora. Jadranje povezuje Dermi/Drimades in njegove ljudi z Grčijo in Italijo, z bogastvom, »civilizacijo« in milim značajem. Hoja, potovanje in menjava pa Dermi/Drimades in njegove prebivalce povezujejo s kraji v Albaniji, z lakoto, ropanji in divjim značajem.

Pripovedovalčeva spominjanja na poti prednikov rišejo družbene zemljevide. Na teh je vas osrednji kraj, glede nanj se razporejajo in primerjajo kraji prek morja in kraji za gorami. Morje na eni in gore na drugi strani oklepajo vas in jo opredeljujejo kot »vmesni« prostor, kjer znikajo dvoumja. Tako je Dermi/Drimades hkratni prostor moškosti in ženskosti, bogastva in revščine, civiliziranosti in neciviliziranosti ter navsezadnje miline in divjosti njegovih ljudi.

Iz avtobiografskih zgodb pripovedovalcev je razvidno, da so se tako kot njihovi predniki tudi sami nenehno selili. Razen Aspasiije, ki je v vasi živela vse svoje življenje, so Frosina, Spiros in Olgha živeli v različnih krajih in se z leti vrnili ali pa se še zmeraj vračajo v vas.

Pripovedovalci skozi spominjanja na poti prednikov rekonstruirajo preteklost in postvarjajo sedanost, v kateri opredeljujejo svojo pripadnost kraju oziroma vasi. Nenehna rekonstrukcija prostorov pa zaradi družbenih, kulturnih in političnih sprememb, ki jih spremljajo porajajoči se zemljiški spori, postaja za prebivalce Dermija/Drimadesa vse pomembnejša.

LITERATURA IN VIRI

Albanian Association of Municipality

2001 *Local government in Albania*. Tirana: Republic of Albania.

Bollano, Theodori

2006 Problemi i pronës dhe opsionet e zgjidhjes së këtij problemi madhor si potencial për zhvillimin ekonomik të zonës. V: Bollano, Priamo idr. (ur.), *Punimet e konferencës Pan-Himariote 2005. Ndërtimi i së ardhmes së Himarës*. Tirana: Shtëpisë Botuese FLESH.

Foucault, Michel

1980 *Power/knowledge. Selected interviews and other writings, 1972–1977* (ur. C. Gordon). New York: Pantheon.

CIA Factbook

2007 Albania (www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/al.html).

Certeau, Michel de

1984 *The practice of everyday life*. Berkeley: University of California Press.

Green, Sarah F.

2005 *Notes from the Balkans. Locating marginality and ambiguity on the Greek-Albanian border*. Princeton: Princeton University Press.

Hammond, N. G. L.

1967 *Epirus. The geography, the ancient remains, the history and the topography of Epirus and adjacent areas*. Oxford: Oxford University Press.

Ingold, Tim

2000 *The perception of environment. Essays on livelihood, dwelling and skill*. London: Routledge.

Jacques, Edwin E.

1995 *The Albanians. An ethnic history from prehistoric times to the present day*. Jefferson: McFarland&Company, Inc., Publishers.

King, Russell and Julie Vullnetari

2003 Migration and development in Albania. V: *Working Paper C5*. Sussex: Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty.

Kondis Basil and Eleftheria Manda

1994 *The Greek minority in Albania. A documentary record (1921–1993)*. Thessaloniki: Institute for Balkan Studies.

Leake, William Martin

1967 *Travels in Northern Greece. Vol I.* Amsterdam: Adolf M. Hakkert Publisher.

Lefebvre, Henri

1991 [1974] *The production of space.* Oxford: Blackwell.

Muršič, Rajko

2006 Nova paradigma antropologije prostora. Prostorjenje in človeška tvornost. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 46 (3, 4): 48–54.

Tsitselikis, Konstantinos

2003 Citizenship in Greece. Present challenges for future changes (www.kemo.gr/archive/papers/Tsitselik.htm).

Tuan, Yi-Fu

1977 *Space and place. The perspective of experience.* Minneapolis: University of Minnesota Press.

Waal, Clarissa de

1996 Decollectivisation and total scarcity in High Albania. V: Abrahams, Ray (ur.), *After socialism. Land reform and rural social change in Eastern Europe.* Oxford: Berghahn Books: 169–192.

Winnifrieth, T. J.

2002 *Badlands – borderlands. A history of Northern Epirus/Southern Albania.* London: Duckworth.

MAPPING AND THE CONSTRUCTION OF SPACES IN DHERMI/ DRIMADES IN SOUTHERN ALBANIA

The paper discusses the processes of construction and reconstruction of space in Dhermi (official, Albanian name) / Drimades (local, Greek name) in Southern Albania. According to de Certeau space is composed of the intersections of mobile elements. It is an effect produced in the process that continuously reconfigures its meanings. Thus, instead of space (sg.) I discuss the reconstruction of spaces (pl.) or better, the spatialization.

The paper focuses on four stories, narrated by local people, simultaneously presenting their biographies. Stories reveal their memories of paths which were once used by their ancestors to sail across the sea or walk over the mountains. In de Certeau's view stories are like spatial trajectories that organize spaces which are transformed into places and back to spaces again. This continuous oscillation between spaces and places is also present in the mentioned stories, with memories of the story-tellers being re-enacted along the paths of their ancestors. In remembering the sailing and trading of their ancestors the story-tellers map the paths that link together the village and the places across the sea or behind the mountains. In this view, the sea and the mountains are presented as the boundaries which on one hand connect and link, while on the other hand disconnect and differentiate between Dhermi/Drimades and other places in Albania, Greece and Italy.

These differences and disconnections are formed on the basis of spatial indications such as inside/outside and behind/ahead. For example, when indicating the places in Greece and Italy as the places "outside", the story-tellers are constructing the differences between the village (as the place "inside") and the places across the sea and in doing this they define the sea as the boundary. Similarly, the indication of the places in Labëria as the places "behind" the mountains construct the differences between the places "behind" (Labëria) and "ahead" (the village) the mountains and defines them as the boundary.

The connections are formed upon the movements such as sailing and walking and by the economic activities such as trading and exchange of goods. In this view the sailing relates Dhermil/Drimades to the people and places in Greece and Italy and thus to prosperity, "civilization" and mild character. Walking on the other hand relates Dhermil/Drimades to places in Albania, to hunger, robberies and wild character in general.

When remembering their ancestral paths, the story-tellers are continuously constructing spaces or spatializing. From their biographies it is evident that along with remembering the routes of their ancestors, they continuously reconstruct spaces and define their belonging through the routes of their own lives too. These issues are nowadays, due to social, economic, political and historical changes and growing tensions over the land tenure, becoming ever more important.

Mag. Nataša Gregorič Bon
Inštitut za antropološke in prostorske študije ZRC SAZU
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, natasa.gregoric@zrc-sazu.si